

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA

**FACULTATEA DE CHIMIE ȘI
INGINERIE CHIMICĂ**

Școala Doctorală de Chimie

**Conversia acidului sulfuric la dioxid de sulf
Rezumatul tezei de doctorat**

Doctorand: Ing. Mureșan Ancuța-Carmen (căsătorită Balla)

Conducător de doctorat: CSI Dr. Axente Damian

Cluj-Napoca

2015

CUPRINS

Introducere.....	4
Capitolul 1. Conversia termo-catalitică a acidului sulfuric la dioxid de sulf. Studiu de literatură.....	7
1.1. Descrierea procesului de conversie termo-catalitică a acidului sulfuric.....	8
1.2. Parametri care influențează reducerea SO ₃ la SO ₂	10
1.2.1. Catalizatorii.....	10
1.2.2. Temperatura și presiunea.....	19
1.2.3. Viteza spațială.....	20
1.2.4. Caracteristici geometrice.....	21
1.3. Cinetica și termodinamica reacției de reducere a SO ₃ la SO ₂	23
1.4. Reactoare pentru reducerea SO ₃ la SO ₂	26
Capitolul 2. Contribuții personale.....	29
2.1. Aspecte privind metoda de lucru.....	30
2.1.1. Materiale. Catalizatori.....	30
2.1.2. Descrierea modului de lucru.....	32
2.1.2.1. Instalația de laborator.....	32
2.1.2.2. Activarea catalizatorilor.....	34
2.2. Activitatea catalizatorilor. Influența diferiților parametri experimentali asupra conversiei acidului sulfuric la dioxid de sulf.....	34
2.2.1. Activitatea catalitică a Pd 5 % /Al ₂ O ₃	35
2.2.2. Activitatea catalitică a Pd 0,5 % /Al ₂ O ₃	39
2.2.3. Activitatea catalitică a Pt 0,1 % /Al ₂ O ₃	40
2.2.4. Activitatea catalitică a Pt 2 % / TiO ₂	41
2.2.5. Activitatea catalitică a α-Fe ₂ O ₃ (Alfa Aesar).....	42
2.2.6. Activitatea catalitică a trioxidului de fier.....	44
2.2.7. Activitatea catalizatorilor preparați: Fe ₂ O ₃ 3 % / SiO ₂ , Fe ₂ O ₃ 5 % / SiO ₂ , Fe ₂ O ₃ 10 % / SiO ₂	50
2.3. Analiza catalizatorilor.....	51
2.3.1. BET.....	52
2.3.2. Difrakția de raze X.....	56
2.4. Aspecte privind termodinamica și cinetica reacției de reducere a trioxidului de sulf la dioxid de sulf.....	61
2.4.1. Studiul termodinamic al reacției de reducere a SO ₃ la SO ₂	62
2.4.2. Calculul conversiei la echilibru.....	63
2.4.3. Studiul cinetic al reacției de reducere a SO ₃ la SO ₂	65
2.5. Dimensionarea reactorului pentru reducerea trioxidului de sulf la dioxid de sulf.....	76
2.6. Reciclarea dioxidului de sulf în instalația de separare a izotopului ¹⁵ N.....	82
Concluzii și observații finale.....	88
Bibliografie.....	92

Cuvinte cheie: conversie acid sulfuric, dioxid de sulf, reducere, catalizator, termodinamică, cinetică, parametri de activare, dimensionare reactor

INTRODUCERE

Acidul sulfuric este un subprodus des întâlnit în industria chimică, devenind un potențial deșeu chimic dacă nu este reciclat. Un proces chimic particular, în care se obține H_2SO_4 ca subprodus, este separarea izotopului ^{15}N prin schimb izotopic în sistemul $(NO, NO_2)_{(g)} - HNO_{3(s)}$. Pentru acest proces este importantă conversia H_2SO_4 la SO_2 , deoarece reducerea acidului azotic la oxizi de azot are loc prin reacție cu dioxid de sulf [1]. Astfel reciclarea SO_2 în instalația de separare izotopică duce la reducerea costurilor de producere a izotopului ^{15}N . Conversia acidului sulfuric la dioxid de sulf se poate realiza prin diferite metode: termo-catalitic, termo-electrolitic, sau cu un agent reducător, dar în cadrul acestei lucrări de doctorat se va studia prima metodă.

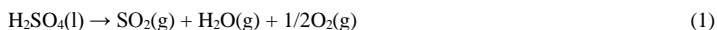
Obiectivul general al tezei de doctorat este *studiul conversiei termo-catalitice a H_2SO_4 la SO_2 în vederea reciclării acestuia în instalația de separare a ^{15}N prin schimb izotopic în sistemul $(NO, NO_2)_{(g)} - HNO_{3(s)}$.*

Această lucrare de doctorat are două capitole. Primul capitol este un studiu de literatură, care prezintă rezultatele obținute până acum în ceea ce privește conversia termo-catalitică a acidului sulfuric la dioxid de sulf. Capitolul 2 prezintă rezultatele cercetărilor proprii în acest domeniu. Lucrarea se încheie cu concluziile desprinse din cercetările efectuate și cu prezentarea surselor bibliografice folosite în text.

CAPITOLUL I

Conversia termo-catalitică a acidului sulfuric la dioxid de sulf. Studiu de literatură

Conversia H_2SO_4 la SO_2 poate fi caracterizat prin următoarea reacție chimică:

dar, din punct de vedere calitativ, este un proces ce decurge în două etape consecutive. În prima etapă are loc descompunerea (disocierea) termică necatalizată a H_2SO_4 la SO_3 și vapori de apă la temperaturi cuprinse între 350 și 400°C [8]:

În a doua etapă are loc reducerea SO_3 la SO_2 și O_2 , la temperaturi peste 750°C [10], în prezența unui catalizator:

Reacția de descompunere a H_2SO_4 în SO_3 și H_2O vapori, (2), decurge cu viteză mult mai mare decât reacția de reducere a SO_3 la SO_2 și O_2 , (3). Se consideră că peste 700°C, disocierea acidului este completă [30], iar în zona de reducere, intră un amestec echimolar de SO_3 și vapori de apă [33]. Astfel, viteza globală a procesului (1) este determinată de viteza reacției de reducere a SO_3 la SO_2 , (3) [34]. Având în vedere că etapa determinantă de viteză a procesului de conversie a H_2SO_4 este reacția de reducere a SO_3 la SO_2 , aceasta trebuie să decurgă cu o viteză cât mai mare și cu un randament ridicat, rolul major avându-l catalizatorul. Acesta trebuie să îndeplinească două condiții esențiale [11]: *activitate suficientă pentru a cataliza reducerea SO_3 la SO_2 și capacitatea de a menține conversia pe o perioadă lungă de timp, asigurată numai în cazul unei structuri stabile a catalizatorului.*

Cercetările privind identificarea catalizatorului care să îndeplinească cele două condiții majore au început încă din anii '70 continuând și în prezent, fiind testați atât catalizatori comerciali, cât și catalizatori nou sintetizați. Sunt investigate materiale precum: oxizi metalici, de exemplu: Fe_2O_3 [10], metal pe suport, de exemplu: $\text{Pt}/\text{Al}_2\text{O}_3$ [35], oxizi metalici pe suport, de exemplu: $\text{Fe}_2\text{O}_3/\text{Al}_2\text{O}_3$ [52], oxizi metalici micști, de exemplu: CuFe_2O_4 [61].

Temperatura este un alt factor important deoarece are o influență majoră asupra cineticii reacției de reducere a SO_3 la SO_2 [66]. Atât viteza reacției cât și echilibrul termodinamic sunt influențate de temperatură [55]. Reducerea SO_3 la SO_2 este influențată și de presiune – conversii mari se obțin la valori mici ale presiunii [71]. Conversii mari ale SO_3 la SO_2 se obțin la presiuni mici și temperaturi mari [72].

În procesul de conversie a H_2SO_4 la SO_2 , viteza spațială este un parametru important, care influențează gradul de conversie a SO_3 la SO_2 și intervine în calculele pentru dimensionarea reactorului. În general sunt utilizate trei tipuri de viteze spațiale: LHSV (Liquid Hourly Space Velocity) [11]; GHSV (Gas Hourly Space Velocity) [43]; WHSV (Weight Hourly Space Velocity) [32]. În majoritatea studiilor privind influența vitezei spațiale asupra conversiei SO_3 la SO_2 , aceasta se exprimă ca WHSV,

definită ca raportul dintre debitul masic de soluție de acid sulfuric alimentat în reactor (exprimat în g/h) și masa catalizatorului introdus în reactor (exprimat în g).

Descompunerea (disocierea) termică a H_2SO_4 în SO_3 și vapori de apă (2) este un proces endoterm, cu $\Delta H_{298}^0 = 97,54 \text{ kJ/mol}$ [80]. Constanta de echilibru a acestei reacții poate fi calculată din datele termodinamice ale componentilor puri, de exemplu la 37°C , $K_p = 2,9 \cdot 10^{-9}$ [81]. La 400°C , constanta de echilibru este mai mare de 1 și crește rapid [66].

Reducerea SO_3 la SO_2 și O_2 (3) este tot un proces endoterm, cu $\Delta H_{298}^0 = 98,92 \text{ kJ/mol}$ [80] care, deși are loc la temperaturi ridicate, decurge cu viteză foarte mică, de aceea pentru mărirea vitezei de reacție se utilizează un catalizator [50]. Constanta de echilibru pentru această reacție devine mai mare de 1 la temperaturi peste 777°C [66].

Studierea procesului de reducere a SO_3 la SO_2 s-a abordat în general la nivel de laborator, caz în care reacția se desfășoară într-un reactor tubular realizat din cuarț, încălzit cu ajutorul unui cuptor electric. În vederea trecerii la scară industrială, se studiază modelarea și proiectarea altor tipuri de reactoare, care trebuie să fie realizate din materiale rezistente atât la temperaturi ridicate cât și la mediul corosiv dat de amestecul de reacție: SO_3 nereacționat, SO_2 , vapori de apă. Materialele cele mai mult studiate sunt: *aliaje speciale* cum ar fi Hastelloy C-276 [28], Incolloy 800H [93]; *materiale ceramice* precum SiC, SiSiC, Si_3N_4 [95]; diferite materiale ceramice depuse pe un aliaj special, de exemplu: SiC/Hastelloy X [98], SiC/Inconel 800H, SiC/Inconel 690 [97].

Studiul de literatură a procesului de conversie a H_2SO_4 la SO_2 arată că este un subiect de actualitate, intens cercetat pentru a putea fi aplicat în ciclurile cu S-I de producere a hidrogenului.

Pentru noi, cercetarea acestui proces este importantă, deoarece aplicat pentru reciclarea SO_2 în instalația de separare a ^{15}N ar duce la o reducere a costurilor de producție, mai mult de atât ar reprezenta o noutate în ceea ce privește producerea acestui izotop.

CAPITOLUL II

Contribuții personale

2.1. Aspecte privind metoda de lucru

2.1.1. Materiale. Catalizatori

În vederea conversiei H_2SO_4 la SO_2 am testat catalizatorii comerciali: Pd 5 % / Al_2O_3 (catalizator industrial produs în Rusia), Pd 0,5 % / Al_2O_3 (Sigma – Aldrich), Pt 0,1 % / Al_2O_3 (Alfa Aesar), Pt 2 % / TiO_2 (Johnson Mathey), α - Fe_2O_3 (Alfa Aesar) și trioxid de fier. În cadrul acestei lucrări de doctorat am încercat și prepararea unui catalizator prin metoda impregnării umede și anume trioxid de fier impregnat pe silicagel: Fe_2O_3 3 % / SiO_2 , Fe_2O_3 5 % / SiO_2 , Fe_2O_3 10% / SiO_2 .

2.1.2. Descrierea modului de lucru

Conversia H_2SO_4 la SO_2 s-a testat în instalația de laborator prezentată schematic în Figura 14. Utilizând o pompă peristaltică, H_2SO_4 conc. se alimentează dintr-o măsură gradată, în reactorul tubular de cuarț, plasat într-un cuptor electric. Odată ajuns în zona cu temperatură ridicată, H_2SO_4 se descompune în trioxid de sulf și vapori de apă, aceștia trec peste patul de catalizator, unde SO_3 este redus la SO_2 . Catalizatorul este fixat în reactor între două paturi de granule de cuarț imobilizate cu vată de cuarț. Amestecul gazos (SO_2 , O_2 , SO_3 nereacționat, vapori de apă, He), care părăsește reactorul, trece printr-un refrigerent de sticlă răcit cu apă, unde SO_3 nereacționat se recombina cu apa formând H_2SO_4 diluat, care se colectează într-o trapă, iar amestecul SO_2 și O_2 se barbotează în soluție de NaOH 0,1N pentru absorbția SO_2 și determinarea cantității formate în reacție. H_2SO_4 colectat se dozează prin titrare cu NaOH 0,1N.

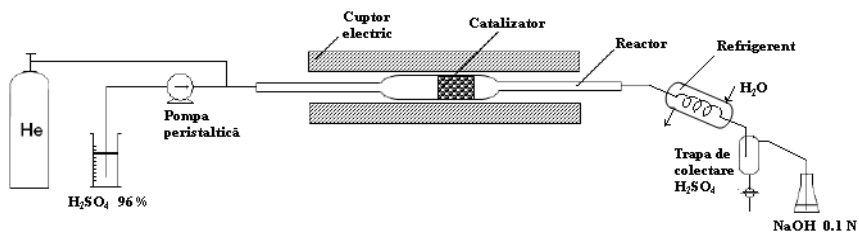

Figura 14. Instalația experimentală

Catalizatorul este poziționat în mijlocul reactorului între două paturi de granule de cuarț. Având în vedere că nu folosim un alt reactor pentru descompunerea H_2SO_4 lichid în SO_3 și vapori de apă, un alt rol foarte important al granulelor de cuarț din fața catalizatorului, este acela că reprezintă secțiunea de descompunere a H_2SO_4 alimentat în reactor, asigurându-se o evaporare omogenă și astfel o circulație uniformă a amestecului gazos prin patul de catalizator.

2.2. Activitatea catalizatorilor. Influența diferiților parametri experimentali asupra conversiei acidului sulfuric la dioxid de sulf

Activitatea catalizatorilor este exprimată prin gradul de conversie a H_2SO_4 la SO_2 determinat cu următoarea ecuație:

$$x = \frac{F_{SO_2}}{F_{H_2SO_4}^0} \cdot 100 \quad (12)$$

unde: x este gradul de conversie a H_2SO_4 la SO_2 (%), în continuare „conversie”; F_{SO_2} este debitului molar de SO_2 (mol/h); $F_{H_2SO_4}^0$ este debitul molar de H_2SO_4 concentrat pur alimentat în reactor (mol/h).

Debitul molar de SO_2 format în reacție, s-a determinat din cantitatea de SO_2 absorbită într-un volum cunoscut de soluție de NaOH 0,1 N, într-un anumit interval de timp, în care se pun câteva picături de fenolftaleină, soluția colorându-se în roz; de asemenea, în soluția de NaOH 0,1 N s-au pus și câteva picături de H_2O_2 30 %. Gazele care ies din instalația de conversie se barbotează în această soluție și se cronometrează timpul în care are loc virajul de culoare, de la roz la incolor. Astfel debitul molar de SO_2 poate fi calculat cu următoarea relație:

$$F_{SO_2} = \frac{N_{NaOH} \cdot 3600}{t_{viraj}} \quad (13)$$

în care: N_{NaOH} este numărul de moli de NaOH corespunzător volumului de 25 ml (moli); t_{viraj} este timpul de viraj al soluției de NaOH de la roz la incolor (s).

2.2.1. Activitatea catalitică a Pd 5 % / Al_2O_3

Influența vitezei spațiale orare de lichid (WHSV) asupra conversiei acidului sulfuric la dioxid de sulf. Catalizatorul Pd 5 % / Al_2O_3 , granule 0,4 ÷ 0,8 mm, a fost testat în procesul de conversie a H_2SO_4 la SO_2 , utilizând trei debite diferite de H_2SO_4 96 %, la temperatura de 850°C și presiune atmosferică și s-a păstrat constantă cantitatea de catalizator introdusă în reactor: 1 g. Se observă o scădere a conversiei cu creșterea WHSV, respectiv a debitului de alimentare cu H_2SO_4 , deoarece crește viteza de deplasare a amestecului gazos prin patul catalitic, astfel timpul de contact gaz – catalizator scade.

Influența temperaturii asupra conversiei. Temperatura are influență majoră asupra gradului de conversie a H_2SO_4 la SO_2 , aceasta crescând odată cu mărirea temperaturii la care are loc reacția.

Tabelul 5. Conversia H_2SO_4 la SO_2 în funcție de temperatură în prezența Pd 5 % / Al_2O_3

Debit H_2SO_4 (ml/h) Conversia (%)	Temperatura (°C)					
	750	800	825	850	875	900
9	-	72,00 ± 6,6	-	79,37 ± 1,8	-	81,08 ± 6
28	31,27 ± 3,2	51,34 ± 1,0	57,63 ± 1,0	63,93 ± 1,7	68,25 ± 2,3	72,78 ± 1,7

Menținerea activității catalitice în timp. Rezultatele bune obținute din determinările inițiale de activitate ale acestui catalizator ne-au motivat să-i determinăm capacitatea de a-și menține activitatea catalitică în timp în mediul de reacție. La un debit de alimentare cu H_2SO_4 conc. de 9 ml/h, catalizatorul

menține o conversie aprox. constantă (68,91 %) timp de 15 ore, apoi conversia scade treptat, ajungând la 57,64 % după 20 ore (Figura 16). La un debit de alimentare cu H_2SO_4 conc. de 18 ml/h, conversia are o scădere accentuată într-un interval de 10 ore, astfel, în primele 5 ore, s-a obținut o conversie medie de 63,52 %, apoi aceasta scade brusc, ajungând până la o valoare de 26,96 % (Figura 16).

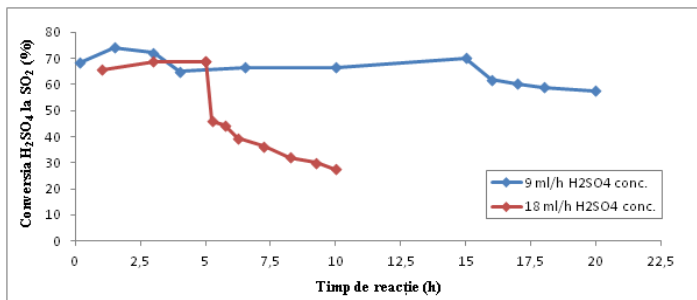

Figura 16. Variația conversiei H_2SO_4 în timp în prezența Pd 5 % / Al_2O_3

Aceste rezultate nu sunt foarte promițătoare în vederea utilizării acestui catalizator într-o instalație pilot pentru conversia H_2SO_4 la SO_2 , având în vedere că pentru o astfel de aplicație este nevoie de un catalizator cât mai eficient, rezistent în mediul de reacție foarte coroziv pentru o perioadă cât mai mare de timp, care poate realiza o conversie cât mai mare la o singură trecere a reactantului prin patul catalitic. În plus trebuie menționat că acest catalizator este costisitor fiind vorba de un metal nobil (Pd) pe suport.

2.2.2. Activitatea catalitică a Pd 0,5 % / Al_2O_3

Utilizând un debit de alimentare cu H_2SO_4 conc. de 9 ml/h am testat activitatea acestui catalizator pentru trei temperaturi de reacție: 800°C, 850°C și 900°C, obținându-se următoarele conversii: $61,35 \pm 4,5 \%$, $64,1 \pm 1,6 \%$, respectiv $81,14 \pm 3,5 \%$.

Am ales catalizatorii de Pd pe suport de alumină deoarece în literatură nu am găsit prea multe date despre activitatea catalitică, cu excepția a două surse bibliografice [6, 88]. Ginosar și colaboratorii [6] sugerează că un astfel de catalizator de paladiu depus pe alumină ar fi stabil, mai ales în cazul în care se lucrează la temperaturi ridicate, dar desigur sunt necesare investigații pentru a confirma acest lucru. Petropavlovskii și colaboratorii [88] prezintă un studiu cinetic, în prezența unui catalizator de Pd/ Al_2O_3 , cu dimensiuni ale granulelor între 0,25 și 0,4 mm, dar nu specifică cantitatea de metal depus pe suport. Mai mult de atât, acest studiu s-a efectuat într-un domeniu de presiune foarte ridicat, de la 0,1 MPa până la 3 MPa, obținând conversii sub 20 %, ceea ce este normal, deoarece operarea la presiuni ridicate duce la conversii mici.

2.2.3. Activitatea catalitică a Pt 0,1 % / Al_2O_3

Catalizatorul Pt 0,1 % / Al_2O_3 s-a utilizat în câteva experimente pentru a determina efectul WHSV, respectiv a debitului de alimentare cu H_2SO_4 conc. asupra conversiei la SO_2 . Rezultatele sunt prezentate

în Tabelul 6.

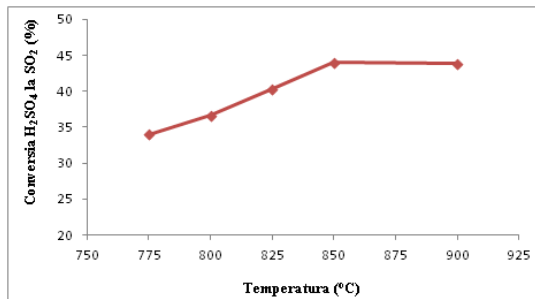
Tabelul 6. Conversia H₂SO₄ la SO₂ în funcție de WHSV în prezența Pt 0,1 % / Al₂O₃

WHSV (h ⁻¹)	Debit H ₂ SO ₄ 96 % (ml/h)	Conversia (%)
15,9	9	66,25 ± 1,6
30,0	17	62,67 ± 2,0
58,3	33	55,78 ± 1,9

Catalizatorul de platină depus pe alumină, cu diferite procente masice de Pt, este indicat [6] ca fiind un catalizator promițător și în multe studii care analizează diferiți catalizatori eficienți pentru această reacție este dat ca referință. Comparativ cu datele de literatură, conversiile obținute de noi utilizând acest catalizator sunt mai mari. Ginosar și colaboratorii [6] au testat acest catalizator la un debit de H₂SO₄ de 52 g/h, ceea ce înseamnă aprox. 28 ml/h, la 850°C, obținând o conversie de cca. 50 %. De asemenea, autorii [6] arată că acest catalizator își reduce activitatea catalitică în timp, datorită oxidării platinei de către oxigenul produs în reacție.

2.2.4. Activitatea catalitică a Pt 2 % / TiO₂

Catalizatorul Pt 2 % / TiO₂ a fost testat în procesul de conversie a H₂SO₄ la SO₂, la diferite temperaturi. Valorile conversiilor obținute pentru fiecare temperatură de lucru sunt prezentate în Figura 19 și vor fi utilizate pentru studiul cinetic al reacției de reducere a SO₃ la SO₂.

Figura 19. Conversia H₂SO₄ la SO₂ în funcție de temperatură în prezența catalizatorului Pt 2 % / TiO₂

Un astfel de catalizator, dar cu un conținut de Pt de 1 %, a fost testat de Petkovic și colaboratorii [23], la 850°C și presiune atmosferică, pentru un debit de H₂SO₄ conc. de 49,5 g/h. Catalizatorul a fost testat într-un interval de 548 h în mediul de reacție, conversia inițială fiind de 65 % și scade treptat ajungând la cca. 35 % la final, datorită sinterizării și oxidării platinei, o parte din ea pierzându-se prin volatilizare [23].

2.2.5. Activitatea catalitică a α-Fe₂O₃ (Alfa Aesar)

În primele 5 ore de reacție, conversia H₂SO₄ la SO₂ a fost de cca. 62 %, comparabilă cu cea obținută în cazul utilizării Pd 0,5 % / Al₂O₃ (64,1 %) și a Pt 0,1 % / Al₂O₃ (66,25 %) [115, 117], dar

după aprox. 60 de ore, conversia a scăzut cu cca. 10 %.

Într-un alt experiment, 0,5 g α -Fe₂O₃ (Alfa Aesar) pulbere a fost amestecat cu granule de cuarț (0,1 ÷ 0,3 mm) determinându-se o conversie medie a H₂SO₄ la SO₂ de cca. 57 %, pe un interval de timp de aproape 100 h, dar apare o cădere de presiune în reactor și experimentul a fost oprit.

2.2.6. Activitatea catalitică a trioxidului de fier

Pentru determinarea conversiei, în reactor s-au introdus 0,5 g catalizator amestecat cu 1,5 g cuarț granule (0,1÷0,3 mm), care formează un pat catalitic cu lungimea de 2 cm. Debitul de alimentare cu H₂SO₄ conc. a fost 9 ml/h, iar temperatura de lucru 850°C, obținându-se o conversie medie de cca. 54 %. Deși pulberea de trioxid de fier a fost amestecată cu granule de cuarț, apare o cădere de presiune în reactor, de aceea, pentru a depăși acest inconvenient în testele ulterioare, acest catalizator a fost utilizat sub formă de granule de 1÷3 mm.

Teste de lungă durată

Rezultatele satisfăcătoare obținute în experimentul de 200 h arată că acest catalizator este rezistent în mediul coroziv al procesului de conversie a H₂SO₄ la SO₂, ceea ce ne-au determinat să-l testăm pe o perioadă cât mai mare de timp. Mai mult de atât, în literatură lipsesc datele privind performanța acestui catalizator pe o perioadă mai mare de 120 h [12] în mediul de reacție.

Având în vedere că într-un experiment de lungă durată instalația rămânea nesupravegheată, era necesară înlocuirea reactorului din cuarț cu unul metalic. Am ales ca material pentru reactor Incolloy 800, deoarece este utilizat în industria chimică pentru construirea de reactoare, schimbătoare de căldură, etc. Deoarece la conversia H₂SO₄ la SO₂ în reactor se formează un amestec foarte coroziv (SO₃ nereacționat, vapori de apă, SO₂, O₂), și se lucrează la temperaturi ridicate (800-900°C), materialul ales trebuia testat din punct de vedere al rezistenței chimice și termice în mediul de reacție. Teste efectuate au arătat că acest material se corodează în mediul extrem de coroziv al reacției. Totuși pentru a se putea efectua teste de lungă durată, trebuia realizat un reactor rezistent din punct de vedere mecanic și chimic.

Astfel soluția propusă și testată a fost introducerea unui tub de cuarț în tubul de Incolloy 800. Tubul de cuarț a fost fixat în cel metalic cu ajutorul a două piese realizate din teflon, configurația acestui reactor se poate vedea în Figura 25.

Figura 25. Reactorul pentru conversia acidului sulfuric la dioxid de sulf

Variația conversiei în 1100 de ore este prezentată în Figura 26. În primele 400 de ore când temperatura s-a fixat la 850°C, s-a obținut o conversie medie de cca. 51 %. Apoi am ridicat temperatura la 900°C, observându-se o creștere substanțială a conversiei la cca. 78 %, care s-a menținut aproape 27 de ore, apoi conversia a scăzut cu 10 %, menținându-se la o valoare de cca. 67 % aproape 173 h. După aproximativ 600 de ore, experimentul a fost întrerupt pentru cca. 1 lună, la reluarea experimentului observându-se iar o ușoară creștere a conversiei la aprox. 72%, probabil datorită acestei pauze în funcționare. După repornire, catalizatorul a mai fost testat încă 500 de ore, obținându-se o conversie medie de 69 %.

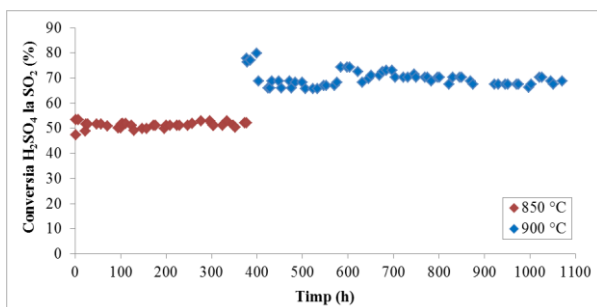

Figura 26. Experimentul de lunga durată pentru în prezența Fe₂O₃ granule

2.2.7. Activitatea catalizatorilor preparați: Fe₂O₃ 3 % / SiO₂, Fe₂O₃ 5 % / SiO₂, Fe₂O₃ 10 % / SiO₂

Activitatea catalizatorilor preparați a fost testată în diverse condiții de reacție: s-a păstrat constant debitul de alimentare cu H₂SO₄ conc. și s-a variat temperatura de lucru; s-a păstrat constantă temperatura și s-a variat debitul de alimentare cu acid H₂SO₄ conc.; s-au păstrat constante atât debitul de alimentare cu H₂SO₄, cât și temperatura și s-a variat cantitatea de catalizator introdusă în reactor. În fiecare caz se observă o scădere semnificativă a conversiei după două ore de reacție.

2.3. Analiza catalizatorilor

2.3.1. BET

Izotermele de adsorbție-desorbție obținute pentru toți catalizatorii testați sunt izoterme de tip IV, conform clasificării IUPAC [119], cu histereză de tip H2. Conform aceleași clasificări [119], izotermele de tip IV sunt caracteristice materialelor mezoporoase, care au dimensiunile porilor cuprinse între 2 și 50 nm (sau 20 și 500 Å). După cum se poate observa din Tabelul 10, toți catalizatorii utilizați în studiul nostru se încadrează în categoria materialelor mezoporoase.

După utilizare în reacție, se poate observa că toți catalizatorii suferă modificări structurale: suprafața specifică și volumul porilor scad foarte mult, iar dimensiunea porilor crește și apare o distribuție mai puțin ordonată a acestora.

În cazul trioxidului de fier granulat nu s-a reușit determinarea ariei suprafeței specifice, aceasta fiind sub domeniul de măsură al aparatului, ceea ce sugerează că acest catalizator este un material neporos.

Tabelul 10. Caracteristicile suprafeței catalizatorilor comerciali

Catalizator	Aria suprafeței (m ² /g)		Volumul porilor (cm ³ /g)		Raza porilor (Å)	
	Neutilizat	Utilizat	Neutilizat	Utilizat	Neutilizat	Utilizat
Pd 5% / Al ₂ O ₃	185	82,6	0,53	0,20	80-90	140-156
Pd 0,5% / Al ₂ O ₃	84	52	0,20	0,10	80	117-155
Pt 0,1% / Al ₂ O ₃	290	73,7	0,35	0,13	20	88
Pt 2% / TiO ₂	64	6,64	0,28	0,0084	80	206-226
α-Fe ₂ O ₃ (Alfa Aesar)	19	3,55*	0,036	0,001*	171	9-30* 50-225

* utilizat la 750°C

2.3.2. Difrakția de raze X

Analiza prin difrakție de raze X arată modificări în structura cristalină a suportului în cazul catalizatorilor cu Al₂O₃, datorită transformării γ - aluminei în δ - alumină la temperaturi apropiate de 800°C, acest comportament fiind menționat și în alte lucrări științifice [6]. Această transformare poate fi responsabilă pentru scăderea ariei suprafeței catalizatorilor pe suport de alumină după utilizare în reacție [115]. De asemenea, analiza XRD a catalizatorilor pe suport de alumină indică sulfatarea acestora.

În cazul Pt 2 % / TiO₂, suportul este în faza anatas, iar după utilizare în reacție este un amestec de anatas și rutil. Această transformare de fază s-a produs în urma tratamentului termic la care a fost supus catalizatorul: activarea în curent de H₂ la 400°C, apoi ridicarea temperaturii la valoarea utilizată pentru reacție. De remarcă în cazul acestui catalizator este faptul că suportul nu se sulfatază.

În ceea ce privește α-Fe₂O₃ (Alfa Aesar), analiza prin difrakție de raze X arată că nu apar transformări de fază, doar o creștere a dimensiunilor cristalitelor de la 444 Å, în proba de catalizator neutilizată, la 623 Å în proba utilizată în reacție [115].

Analiza prin difrakție de raze X a trioxidului de fier granule arată că acesta este sub formă de hematită (α-Fe₂O₃), și, atât după calcinare la 1000°C, cât și după utilizare în reacție timp de 1100 h nu apar modificări de fază. Spectrul XRD al probei utilizate în reacție indică prezența sulfatului de fier, dar în cantitate foarte mică, comparativ cu catalizatorii pe suport de alumină. De asemenea, s-au calculat dimensiunile cristalitelor obținându-se următoarele valori: 776 Å pentru proba sub formă de pulbere, 892 Å pentru proba calcinată la 1000°C și 1024 Å pentru proba utilizată în reacție timp de 1100 h. Valorile mari ale dimensiunilor cristalitelor explică imposibilitatea măsurării ariei suprafeței specifice pentru acest catalizator, având în vedere că dimensiuni mari ale cristalitelor sunt corelate cu arii mici ale suprafeței specifice.

2.4. Aspecte privind termodinamica și cinetica reacției de reducere a trioxidului de sulf la dioxid de sulf

După cum am precizat, conversia H₂SO₄ la SO₂ are loc în două etape, dar se consideră că

descompunerea H_2SO_4 în SO_3 și vapori de apă este un proces mult mai rapid decât reducerea catalitică a SO_3 la SO_2 și O_2 , astfel cea de a doua reacție este etapa determinantă de viteză a întregului proces [33, 34]. De asemenea, se consideră că descompunerea H_2SO_4 este totală la temperaturi peste $350^\circ C$ [5], astfel încât în patul catalitic intră un amestec echimolar de SO_3 și H_2O sub formă de vapori. Astfel, întreg procesul de conversie a H_2SO_4 la SO_2 se rezumă la reducerea SO_3 la SO_2 , de aceea în acest subcapitol al tezei se vor prezenta aspecte privind termodinamica și cinetica acestei reacții.

2.4.1. Studiul termodinamic al reacției de reducere a SO_3 la SO_2

Entalpia de reacție ($\Delta H_{r,T}^0$), entropia de reacție ($\Delta S_{r,T}^0$) și energia liberă Gibbs (ΔG^0) s-au calculat pornind de la datele termochimice tabelate pentru condiții standard [127], utilizând următoarele ecuații:

$$\Delta H_{r,T}^0 = \Delta H_{298}^0 + \int_{298}^T \Delta C_p^0 dT \tag{15}$$

$$\Delta S_{r,T}^0 = \Delta S_{298}^0 + \int_{298}^T \frac{\Delta C_p^0}{T} dT \tag{16}$$

$$\Delta G^0 = \Delta H_{r,T}^0 - T \cdot \Delta S_{r,T}^0 \tag{17}$$

unde: ΔH_{298}^0 —căldura standard de reacție (98,3 kJ/mol), calculată din căldurile de formare standard ale SO_3 , SO_2 , O_2 ; ΔS_{298}^0 —entropia standard de reacție (94,385 J/mol·K), calculată din entropiile absolute standard ale SO_3 , SO_2 , O_2 ; $\Delta C_p^0 = \Delta a + \Delta bT + \frac{\Delta c}{T^2}$ —variația capacității calorice; T —temperatura de reacție (K).

Valorile mărimilor termodinamice calculate în intervalul de temperatură $700-925^\circ C$ sunt prezentate în Tabelul 13. Acestea arată că reacția de reducere a SO_3 la SO_2 este favorizată de creșterea temperaturii.

Tabelul 13. Mărimile termodinamice ale reacției de reducere a SO_3 la SO_2

T (°C)	T (K)	$\Delta H_{r,T}^0$ (kJ/mol)	$\Delta S_{r,T}^0$ (J/mol·K)	ΔG (kJ/mol)
700	973	97,45	95,58	4,44
725	998	97,20	95,33	2,06
750	1023	96,95	95,08	-0,32
775	1048	96,69	94,83	-2,69
800	1073	96,41	94,57	-5,06
825	1098	96,13	94,31	-7,42
850	1123	95,84	94,05	-9,77
875	1148	95,54	93,78	-12,12
900	1173	95,23	93,51	-14,46
925	1198	94,91	93,24	-16,80

2.4.2. Calculul conversiei la echilibru

Constanta de echilibru (K) pentru reacția de reducere a SO_3 la SO_2 , s-a determinat utilizând relația:

$$-RT \cdot \ln K = \Delta G \tag{18}$$

în care: $R = 8,314$ J/mol·K – constanta universală a gazelor; T – temperatura, K (vezi Tabel 13); ΔG – energia liberă Gibbs, kJ/mol (vezi Tabel 13).

Constanta de echilibru a reacției de reducere a SO_3 la SO_2 s-a determinat cu ajutorul ecuației:

$$K_y = \frac{y_{SO_2} y_{O_2}^{1/2}}{y_{SO_3}} \quad (20)$$

în care: $y_{SO_2} = \frac{x}{1+0,5x}$ – fracția molară a SO₂

$$y_{O_2} = \frac{0,5x}{1+0,5x}$$
 – fracția molară a O₂

$$y_{SO_3} = \frac{1-x}{1+0,5x}$$
 – fracția molară a SO₃

Rezolvând ecuația (20), s-a determinat conversia fracțională (x), precum și compoziția la echilibru a amestecului gazos (SO₂, O₂, SO₃), rezultatele fiind prezentate în Tabelul 14.

Tabelul 14. Mărimile de echilibru ale reacției de reducere a SO₃ la SO₂

T (°C)	T (K)	K	x	y_{SO_3}	y_{SO_2}	y_{O_2}
700	973	0,577135	0,6112	0,297794	0,468137	0,234069
725	998	0,78014	0,6421	0,270921	0,486053	0,243026
750	1023	1,038369	0,6705	0,24677	0,502153	0,251077
775	1048	1,36236	0,6966	0,225024	0,516651	0,258325
800	1073	1,7637	0,7208	0,205234	0,529844	0,264922
825	1098	2,254984	0,7428	0,187546	0,541636	0,270818
850	1123	2,849746	0,7645	0,170374	0,553084	0,276542
875	1148	3,562382	0,7809	0,157575	0,561617	0,280808
900	1173	4,408044	0,7973	0,144925	0,57005	0,285025
925	1198	5,402534	0,8123	0,133485	0,577677	0,288838

2.4.3. Studiul cinetic al reacției de reducere a SO₃ la SO₂

În general studiile cinetice privind reducerea catalitică a SO₃ la SO₂ pornesc de la premisa că această reacție este guvernată de o lege cinetică de ordin întâi [5, 83], care se desfășoară într-un reactor tubular cu pat fix de catalizator [10, 83]. Și în cadrul acestei lucrări se pleacă tot de la acest considerent, iar studiul cinetic al reacției de reducere a SO₃ la SO₂ se bazează pe modelul propus de Giaconia și colaboratorii [10].

Determinarea energiei de activare și a factorului pre-exponențial. Se introduce k , exprimat prin legea lui Arrhenius, în ecuația:

$$-\ln(1 - X) = \frac{k}{WHSV} \quad (28)$$

și prin logaritizarea ambilor membri, rezultă:

$$\ln[-\ln(1 - X)] = -\ln(WHSV/A) - E_a/RT \quad (30)$$

Reprezentând grafic $\ln[-\ln(1 - X)]$ în funcție de $1/T$ se obține o dreaptă, din a cărei pantă se calculează energia de activare (E_a), iar din ordonata la origine se determină factorul pre-exponențial (A).

Cei doi parametri cinetici, E_a și A , s-au determinat pentru reacția de reducere a SO₃ la SO₂ în prezența a patru dintre catalizatorii studiați în această lucrare, și anume: Pd 5 % / Al₂O₃, Pt 2 % / TiO₂, α -Fe₂O₃ (Alfa Aesar) sub formă de pulbere amestecată cu granule de cuarț, cât și trioxidul de fier sub formă de granule. Valorile celor doi parametri sunt:

- În cazul utilizării catalizatorului Pd 5 % / Al₂O₃ energia de activare este 61,6 ± 2,3 kJ/mol, iar factorul pre-exponențial: 3,6×10⁴ h⁻¹ [128, 129]. Energia de activare obținută de noi este mult mai mică decât cea raportată de Petropavlovskii și colaboratorii [88]: 154 kJ/mol, pentru catalizatorul APK-2 (paladiu depus pe alumină), pentru care nu se specifică concentrația metalului depus pe suport.

- În cazul utilizării catalizatorului Pt 2 % / TiO₂ E_a = 44,9 ± 3,3 kJ/mol, iar A = 3,5×10³ h⁻¹ [128]. După cum am mai precizat, acest tip de catalizator a fost testat numai din punct de vedere al activității și stabilității în reacția de reducere a SO₃ la SO₂ [38], în literatură nu am găsit studii cinetice ale reducerii trioxidului de sulf în prezența acestui catalizator.

- În cazul utilizării catalizatorului α-Fe₂O₃ (Alfa Aesar) E_a = 109,4 ± 5,1 kJ/mol, A = 3,1×10⁶ h⁻¹ [128], iar pentru trioxidului de fier granule energia de activare este 112,1 ± 4,9 kJ/mol, iar factorul pre-exponențial: 1,91×10⁶ h⁻¹. Diferența dintre factorii pre-exponențiali este dată de granulația diferită, acesta fiind unul din parametri de care depinde factorul pre-exponențial [10]. O granulație mai mică a catalizatorului duce la factori pre-exponențiali mai mari, deoarece oferă o suprafață de contact reactant-catalizator mai mare [10].

Dependența constantei de viteză de temperatură. Constantele de viteză pentru reacția de reducere a SO₃ la SO₂ s-au calculat din legea lui Arrhenius, în care s-au introdus valorile E_a și A determinate anterior. Rezultatele sunt prezentate în Tabelul 15.

Tabelul 15. Dependența constantei de viteză de temperatură

Catalizator	Temperatura (°C)	Constanta de viteză (h ⁻¹)
Pd 5% / Al ₂ O ₃	800	36,10
	825	42,24
	850	49,09
	875	56,67
	900	65,03
Pt 2% / TiO ₂	775	20,23
	800	22,81
	825	25,58
	850	28,55
α-Fe ₂ O ₃ (pulbere amestecat cu granule de cuarț)	750	8,04
	800	14,64
	825	19,35
	850	25,27
	875	32,62
Fe ₂ O ₃ tehnic (granule 1÷3 mm)	900	41,64
	750	3,61
	775	4,94
	800	6,66
	850	11,66
	900	19,45

Determinarea parametrilor de activare: $\Delta H^{0\ddagger}$, $\Delta S^{0\ddagger}$ și $\Delta G^{0\ddagger}$. Pentru determinarea parametrilor de activare se utilizează forma liniară a ecuației Eyring-Polyani:

$$\ln \frac{k}{T} = \left(\ln \frac{\kappa}{h} + \frac{\Delta S^{0\ddagger}}{R} \right) - \frac{\Delta H^{0\ddagger}}{R} \cdot \frac{1}{T} \quad (34)$$

Reprezentând grafic $\ln(k/T)$ în funcție de $(1/T)$ se obține o dreaptă cu panta egală cu $(-\Delta H^{0\ddagger}/R)$ din care se obține entalpia de activare, iar din ordonata la origine, egală cu $(\ln \kappa/h + \Delta S^{0\ddagger}/R)$, se obține entropia de activare, valorile acestora sunt prezentate în Tabelul 16.

Tabelul 16. Parametri de activare

Catalizator	$\Delta H^{0\ddagger}$ (kJ/mol)	$\Delta S^{0\ddagger}$ (J/K·mol)	E_a (kJ/mol)	A (h ⁻¹)
Pt 2 % / TiO ₂	35,8 ± 3,2	-128,0 ± 3,0	44,9 ± 3,3	3,5×10 ³
Pd 5 % / Al ₂ O ₃	52,2 ± 2,4	-109,0 ± 2,1	61,6 ± 2,3	3,6×10 ⁴
α-Fe ₂ O ₃ (Alfa Aesar)	100,2 ± 4,9	-71,7 ± 4,4	109,4 ± 5,1	3,1×10 ⁶

Diferite studii cinetice pentru unele reacții chimice [131], atât omogene cât și heterogene arată că la formarea complexului activat, între energia de activare, E_a , și entropia de activare, $\Delta S^{0\ddagger}$, se stabilește o dependență liniară, ceea ce dovedește că ecuația cinetică, aplicată pentru a descrie procesul, este corect aleasă, iar parametri procesului au fost bine calculați. Dacă se reprezintă grafic energia de activare în funcție de entropia de activare pentru reacția de reducere a SO₃ la SO₂ catalizată de Pt 2 % / TiO₂, Pd 5 % / Al₂O₃ și α-Fe₂O₃ (Alfa Aesar), se obține o dependență liniară între acești parametri, ceea ce dovedește că modelul ales [10] pentru a caracteriza această reacție este corect și parametri sunt bine calculați.

În ceea ce privește legătura dintre entalpia de activare și entropia de activare, Cremer [135] prezintă 3 posibilități ce pot apărea în reacțiile catalizate:

Cazul 1: $\Delta H_1^\ddagger > \Delta H_2^\ddagger > \Delta H_3^\ddagger \dots$; $\Delta S_1^\ddagger = \Delta S_2^\ddagger = \Delta S_3^\ddagger \dots$

Cazul 2: $\Delta H_1^\ddagger > \Delta H_2^\ddagger > \Delta H_3^\ddagger \dots$; $\Delta S_1^\ddagger < \Delta S_2^\ddagger < \Delta S_3^\ddagger \dots$

Cazul 3: $\Delta H_1^\ddagger > \Delta H_2^\ddagger > \Delta H_3^\ddagger \dots$; $\Delta S_1^\ddagger > \Delta S_2^\ddagger > \Delta S_3^\ddagger \dots$

După cum se poate observa din Tabelul 16, rezultatele obținute pentru reacția de reducere a SO₃ la SO₂ se potrivesc cazului 3, și anume: $\Delta H_{Fe_2O_3}^\ddagger > \Delta H_{Pd/Al_2O_3}^\ddagger > \Delta H_{Pt/TiO_2}^\ddagger$, corespunzând la $\Delta S_{Fe_2O_3}^\ddagger > \Delta S_{Pd/Al_2O_3}^\ddagger > \Delta S_{Pt/TiO_2}^\ddagger$, astfel se poate admite că adsorbția reactantului este mai puternică pe catalizatorul cu Pt, decât pe cel cu Pd, sau decât pe trioxidul de fier. De aceea, legătura formată între complexul activat și catalizator se rupe mult mai ușor în cazul trioxidului de fier decât în cazul catalizatorilor de Pd și Pt.

2.5. Dimensionarea reactorului pentru reducerea trioxidului de sulf la dioxid de sulf

Metoda de calcul aleasă pentru dimensionarea reactorului de reducere a SO₃ la SO₂ este relativ simplă și poate fi aplicată pentru orice catalizator utilizat pentru această reacție, dacă în prealabil s-a

determinat energia de activare necesară reducerii SO₃ la SO₂. Dacă se cunosc energia de activare și factorul pre-exponențial se calculează constanta de viteză de reacție cu ajutorul ecuației lui Arrhenius [128]. În cazul catalizatorului Pd 5 % / Al₂O₃, sub formă de granule cu dimensiunile cuprinse între 0,4 și 0,8 mm, cu o densitate în vrac de 0,6369 g/cm³, pentru temperatura de 1123 K (850°C) constanta de viteză de reacție este 49,1 h⁻¹. Din ecuația (28): $-\ln(1 - X) = \frac{k}{WHSV}$ s-a determinat WHSV pentru o anumită conversie fracțională (X). Din ecuația (14), care definește viteza spațială orară de lichid: $WHSV = \frac{\dot{m}_{H_2SO_4}^0}{W}$, s-a determinat cantitatea de catalizator care se introduce în reactor: W = 1,029 g pentru un debit masic de H₂SO₄: $\dot{m}_{H_2SO_4}^0 = 49,46 \text{ g/h}$ (28 ml/h H₂SO₄ 96 %, cu densitatea 1,84 g/cm³)

Cunoscând cantitatea de catalizator și densitatea în vrac a acestuia s-a calculat volumul patului de catalizator din reactorul: 1,61 cm³, cu ajutorul relației:

$$V_R = \frac{W_{cat}}{\rho_{cat}} \tag{35}$$

Debitul total de gaze care intră în patul catalitic este 24,22 l/h (SO_{3(g)} + H₂O_(g)) + 1,8 l/h heliu = 26,02 l/h, iar viteza în stratul liber (9,2 cm/s) s-a obținut prin raportarea acestuia la aria secțiunii reactorului (0,785 cm²). Din volumul reactorului (35) și aria secțiunii s-a determinat lungimea patului catalitic, l = 2 cm, pentru catalizatorul Pd 5 % / Al₂O₃, în condițiile de lucru prezentate mai sus. S-a procedat la fel în cazul catalizatorilor: Pt 2 % / TiO₂ – granule 2÷4 mm, α-Fe₂O₃ (Alfa Aesar) – pulbere amestecată cu granule de cuarț, trioxid de fier – granule 1÷3 mm.

Dependența dimensiunilor reactorului catalitic de conversia fracțională. Variația lungimii reactorului de reducere a SO₃ la SO₂ cu conversia fracțională în cazul în care se utilizează Pt 2 % / TiO₂, este prezentată în Tabelul 18, iar pentru Pd 5 % / Al₂O₃, α-Fe₂O₃ (Alfa Aesar), sub formă de pulbere amestecată cu granule de cuarț [128], și trioxid de fier granule 1÷3 mm, în Tabelele 19 și 20.

Nu se poate face o comparație între catalizatorii studiați deoarece suprafața lor este diferită datorită diferenței de granulație. Cu toate acestea se poate observa că nu sunt diferențe foarte mari între volumul, respectiv dimensiunile reactorului catalitic, ceea ce favorizează trioxidul de fier granule, care este cel mai ieftin și la îndemână.

Tabelul 18. Variația lungimii reactorului pentru reducerea SO₃ la SO₂ în funcție de conversia fracțională, la temperatura de 850°C, pentru Pt 2 % / TiO₂

Catalizator	X	WHSV (h ⁻¹)	V _R (cm ³)	W _{cat} (g)	l (cm)	d (cm)
Pt 2 % / TiO ₂	0,45	47,79	9,48	7,87	3,42	1,88
	0,5	41,22	11,0	9,13	3,96	1,88
	0,6	31,18	14,54	12,07	5,23	1,88
	0,7	23,73	19,10	15,85	6,87	1,88
	0,8	17,75	25,54	21,20	9,18	1,88

Tabelul 19. Variația lungimii reactorului pentru reducerea SO₃ la SO₂ în funcție de conversia fracțională, la temperatura de 850°C, pentru Pd 5 % / Al₂O₃

Catalizator	X	WHSV (h ⁻¹)	V _R (cm ³)	W _{cat} (g)	l (cm)	d (cm)
Pd 5 % /Al ₂ O ₃	0,64	48,06	12,29	7,83	4,42	1,88
	0,70	40,78	14,49	9,33	5,21	1,88
	0,75	35,42	16,67	10,62	5,99	1,88
	0,80	30,51	19,36	12,33	6,96	1,88
	0,75	18,36	18,25	20,49	3,51	2,57
	0,80	15,81	21,20	23,80	4,08	2,57

Tabelul 20. Variația lungimii reactorului pentru reducerea SO₃ la SO₂ în funcție de conversia fracțională, la temperatura de 850°C, pentru Fe₂O₃

Catalizator	X	WHSV (h ⁻¹)	V _R (cm ³)	W _{cat} (g)	l (cm)	d (cm)
α-Fe ₂ O ₃ (Alfa Aesar) pulbere amestecată cu granule de cuarț	0,67	22,95	14,60	16,39	2,80	2,57
	0,70	21,40	15,66	17,58	3,01	2,57
	0,75	18,36	18,25	20,49	3,51	2,57
	0,80	15,81	21,20	23,80	4,08	2,57
Trioxid de fier granule 1±3 mm	0,51	16,34	16,07	23,02	3,09	2,57
	0,60	12,72	20,64	29,57	3,96	2,57
	0,70	9,68	27,13	38,85	5,21	2,57
	0,75	8,41	31,23	44,74	6,00	2,57
	0,80	7,24	36,26	51,94	6,97	2,57

Dependența lungimii reactorului catalitic de viteza în strat liber a amestecului gazos. În Tabelele 21-22 sunt prezentate rezultatele obținute păstrându-se același debit molar de intrare pentru H₂SO₄: 4 moli/h, conversia fracțională fiind constantă, egală cu cea determinată experimental în cazul fiecărui catalizator la temperatura de 850°C și se variază viteza în strat liber [128].

Lungimea reactorului de reducere a SO₃ la SO₂ crește liniar cu viteza în stratul liber a amestecului gazos. Se observă că nu sunt diferențe mari între lungimile reactorului pentru cei patru catalizatori, ceea ce întărește încă odată ideea că, pentru reducerea trioxidului de sulf, se poate utiliza trioxid de fier, sub formă de granule, pentru a reduce căderea de presiune pe reactor.

Tabelul 21. Dependența dimensiunilor reactorului de viteza în strat liber pentru catalizatorul Pt 2 % / TiO₂, la 850°C

Catalizator	X	V _R (cm ³)	v (cm/s)	l (cm)	d (cm)
Pt 2 % / TiO ₂	0,45	9,48	10	3,70	1,80
			9	3,33	1,90
			8	2,96	2,02
			7	2,59	2,16
			6	2,22	2,33

Tabelul 22. Dependența dimensiunilor reactorului de viteză în strat liber pentru catalizatorul Pd 5 % / Al₂O₃, la 850°C

Catalizator	X	V _R (cm ³)	v (cm/s)	l (cm)	d (cm)
Pd 5 % / Al ₂ O ₃	0,64	12,29	10	4,80	1,80
			9,2	4,42	1,88
			8,0	3,84	2,02
			7,0	3,66	2,16
			6,0	2,87	2,33

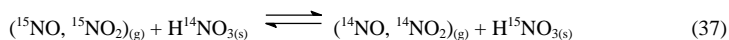
Tabelul 23. Dependența dimensiunilor reactorului de viteză în strat liber pentru catalizatorul Fe₂O₃, la 850°C

Catalizator	X	V _R (cm ³)	v (cm/s)	l (cm)	d (cm)
α-Fe ₂ O ₃ (Alfa Aesar) pulbere amestecată cu granule de cuarț	0,67	14,60	10	5,70	1,80
			9	5,13	1,90
			8	4,56	2,02
			7	3,13	2,16
			6	3,42	2,33
Trioxid de fier granule 1÷3 mm	0,51	16,07	10	6,27	1,80
			9	5,65	1,90
			8	5,02	2,02
			7	4,39	2,16
			6	3,76	2,33

2.6. Reciclarea dioxidului de sulf în instalația de separare a izotopului ¹⁵N

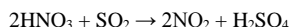
La INCDTIM Cluj-Napoca s-au abordat cercetările privind conversia acidului sulfuric la dioxid de sulf, pentru reciclarea acestuia în instalația de producere a izotopului ¹⁵N.

Tehnologia de producere a izotopului ¹⁵N, utilizată la INCDTIM Cluj-Napoca, se bazează pe schimbul izotopic în sistemul Nitrox: (NO, NO₂)_(g) – HNO_{3(s)}, într-o coloană de separare cu umplutură, în care acidul azotic circulă în contra-curent cu oxizii de azot. Reacția de schimb izotopic care are loc în coloana de separare:

este caracterizată de un factor elementar de separare, $\alpha = 1,055$ pentru HNO₃ 10 M, la temperatura de 20°C și presiune atmosferică. Izotopul ¹⁵N se concentrează în faza lichidă, la baza coloanei de separare, iar izotopul ¹⁴N în faza gazoasă, în vârful coloanei de separare.

Pentru conversia HNO₃ în oxizi de azot se folosește SO₂, iar procesul are loc în refluxorul de produs, conform reacțiilor:

Acidul sulfuric, deșeu al instalației de producere a izotopului ¹⁵N, este sub formă de soluție de 65-

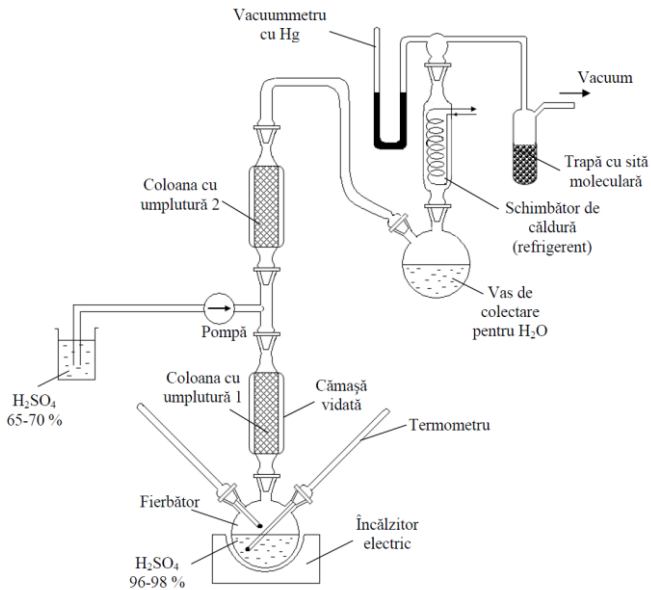
70 %, greu de transportat și valorificat, și costisitor de neutralizat. Pe de altă parte cca. 50 % din costul de producere a izotopului ^{15}N se datorește alimentării cu SO_2 al instalației. Reciclarea SO_2 în instalația de producere a ^{15}N , prin conversia H_2SO_4 la SO_2 reprezintă una din metodele importante pentru mărirea eficienței instalației de separare izotopică.

În vederea reciclării SO_2 în instalația de producere a ^{15}N trebuie parcurse trei etape importante:

1. Concentrarea acidului sulfuric de la 65 – 70 % la 96 – 98 %
2. Conversia acidului sulfuric concentrat la dioxid de sulf
3. Separarea și colectarea dioxidului de sulf din amestecul gazos, care iese din instalația de conversie (SO_2 , O_2 și gaz inert – He sau Ar).

Concentrarea acidului sulfuric

Pentru etapa de concentrare a H_2SO_4 am realizat și experimentat o instalație de laborator din sticlă (Figura 42).

Figura 42. Instalația de laborator pentru concentrarea acidului sulfuric

Instalația are două coloane de sticlă prevăzute cu cămașă vidată, pentru a asigura izolarea termică, prima coloană are lungimea de 35 cm și diametrul interior de 25 mm, iar cea de a doua este de 30 cm lungime și același diametru interior. În cele două coloane s-a introdus umplutură de tip inele Raschig, din sticlă, cu dimensiunile 5x5 mm. Utilizând o pompă peristaltică, soluția de H_2SO_4 65-70 % se introduce în instalație printr-o piesă de sticlă care face legătura dintre cele două coloane. Fierbătorul

instalației, de la baza coloanei 1, constă dintr-un balon de sticlă cu fund rotund, cu 3 gâturi, cu o capacitate de 2 l, iar încălzirea lui se realizează cu ajutorul unui "cuib" electric prevăzut cu termostat. Vaporii de apă, care părăsesc coloana de separare 2, sunt introduși în vasul de colectare, constând dintr-un balon de sticlă cu 2 gâturi, cu o capacitate de 2 l și se condensează în refrigerentul de sticlă, care are o lungime de 25 cm, răcit cu apă de canal, având o temperatură de cca. 15°C. Instalația de distilare este conectată la o pompă de vid preliminar, prin intermediul unei trape cu granule de sită moleculară 5Å.

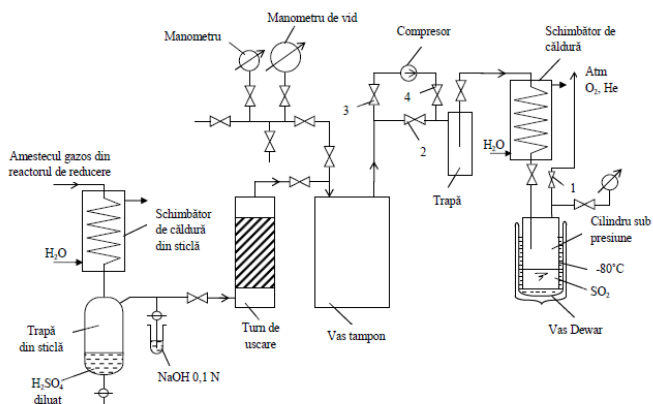
Cu ajutorul acestei instalații am efectuat câteva experimente de concentrare a H_2SO_4 , cu o durată medie de 5-6 ore [136]. La începutul fiecărui experiment în fierbătorul instalației s-a introdus o cantitate cunoscută de soluție de H_2SO_4 $96 \pm 0,5$ %, deoarece aceasta este concentrația la care se dorește să se aducă acidul de 65-70 %. Temperatura de fierbere a lichidului din blaz, corespunzătoare acestei concentrații, este de $200 \pm 0,5^\circ C$, sub vid de cca. 5 mm Hg. Dacă se depășește această temperatură crește concentrația produsului, dar o parte din H_2SO_4 se descompune în SO_3 și vapori de apă, ajunge anhidridă sulfurică în vapori și astfel crește aciditatea apei colectate. La o temperatură mai mică de $200^\circ C$, concentrația soluției de H_2SO_4 din blaz scade sub 96 %. La o alimentare a instalației cu un debit de H_2SO_4 65,32 % (densitate $1,557 \text{ g/cm}^3$) de 53 ml/h, s-a determinat un debit de extracție de 28,9 ml/h H_2SO_4 96 %, randamentul global al procesului fiind de 98 %.

Etapa de concentrare a H_2SO_4 este importantă în procesul de reciclare a SO_2 , deoarece crește eficiența conversiei acestuia la SO_2 : cu cât H_2SO_4 este mai concentrat cu atât randamentul, la o singură trecere prin reactorul de reducere, este mai ridicat.

Separarea dioxidului de sulf din amestecul gazos care părăsește reactorul de reducere

Pentru ca SO_2 să poată fi reciclat în instalația de producere a izotopului ^{15}N , acesta trebuie separat din amestecul gazos care părăsește reactorul de reducere. În acest sens am realizat o instalație de laborator cu care am reușit să facem această separare.

Instalația, prezentată în Figura 43 [137], constă din: două schimbătoare de căldură, unul din sticlă, 170 mm lungime și 35 mm diametrul exterior, și unul din oțel inoxidabil, cu o lungime de 250 mm și un diametru exterior de 85 mm; un turn de uscare, având înălțimea de 200 mm și diametrul exterior de 40 mm; un vas tampon cu o capacitate de 19,15 l; o trapă de 310 mm lungime și 55 mm diametru exterior; un cilindru sub presiune pentru colectarea SO_2 , 250 mm lungime și 70 mm diametrul exterior; toate aceste componente ale instalației sunt din oțel inoxidabil; de asemenea instalația de separare mai este prevăzută cu diferiți robineti, manometre și un compresor. Amestecul gazos care părăsește reactorul de reducere conține: SO_2 , O_2 , He, SO_3 nereacționat și vapori de apă. În schimbătorul de căldură din sticlă (refrigerent), răcit cu apă, are loc condensarea SO_3 și a vaporilor de apă, care sunt colectați sub formă de H_2SO_4 diluat într-o trapă de sticlă. Amestecul gazos rămas: SO_2 , O_2 și He este uscat în turnul de uscare, umplut cu granule de silicagel, impregnat cu H_2SO_4 concentrat. Înainte ca SO_2 să fie captat, instalația se spală cu amestecul gazos până la eliminarea aerului.

Figura 43. Instalația de laborator pentru separarea SO₂

Pentru separarea SO₂ am încercat două metode: separare la temperatură scăzută (-80°C) și separare la presiune când s-a utilizat un compresor cu membrană, rezistent la coroziune.

Aplicând prima metodă, SO₂ este colectat sub formă solidă în cilindrul sub presiune la -80°C, temperatură obținută prin amestecarea alcoolului etilic cu azot lichid.

Instalația a fost testată pentru separarea SO₂, utilizând în instalația de conversie un debit de H₂SO₄ 96,3% de 14 ml/h, respectiv 0,253 mol/h, temperatura de 850°C și un catalizator de trioxidului de fier. După 4 ore, în care cilindrul de captare a SO₂ a fost ținut constant la -80°C, s-a colectat o cantitate de 34,5 g SO₂ sau 8,625 g/h SO₂. La o conversie medie de 52,51 % a H₂SO₄ la SO₂, separarea SO₂ din amestecul gazos a fost cantitativă.

Dacă separarea SO₂ se face la presiune cu ajutorul compresorului, pentru răcirea cilindrului în care se face captarea SO₂ este suficientă o temperatură de 10-15°C. În cazul utilizării acestei metode, amestecul gazos i se permite să spele întreaga instalație, pentru a elimina aerul, caz în care robinetul 1, Figura 43, este deschis spre atmosferă, iar compresorul este evitat. După etapa de spălare, robinetul 1 se închide, permițând amestecului gazos să intre în vasul tampon la o presiune de aprox. 1,5 atm. absolut, pentru a evita lichefierea SO₂ în instalație. Apoi se pornește compresorul, robinetul (2) se închide, iar (3) și (4) se deschid. Astfel are loc comprimarea amestecului gazos, în schimbătorul de căldură din oțel inoxidabil, cu lichefierea SO₂ care este colectat în cilindrul sub presiune. Compresorul se oprește doar când în vasul tampon se atinge presiunea atmosferică. O₂ și He din cilindrul de colectare a SO₂ sunt evacuați în atmosferă la o presiune ușor mai ridicată decât presiunea vaporilor de SO₂ la temperatura de lucru.

Separarea SO₂ din amestecul gazos se face cu o eficiență de peste 99 % dacă presiunea din cilindrul de colectare este de aprox. 15 atm, la temperatura apei de răcire.

CONCLUZII ȘI OBSERVAȚII FINALE

Scopul principal al acestei lucrări a fost acela de a studia conversia termo-catalitică a H_2SO_4 la SO_2 în vederea recilării acestuia în instalația de separare a ^{15}N prin schimb izotopic în sistemul $(\text{NO}, \text{NO}_2)_{(g)}$ - $\text{HNO}_{3(s)}$, tehnologie utilizată la INCDTIM Cluj-Napoca pentru producerea acestui izotop.

Principalele concluzii și observații care se desprind din această lucrare sunt:

1. *S-a testat activitatea catalitică*, exprimată prin gradul de conversie a H_2SO_4 la SO_2 , pentru următorii catalizatori comerciali: Pd 5 % / Al_2O_3 , Pd 0,5 % / Al_2O_3 , Pt 0,1 % / Al_2O_3 , Pt 2 % / TiO_2 și Fe_2O_3 și s-a preparat (prin metoda impregnării umede) catalizatorul $\text{Fe}_2\text{O}_3/\text{SiO}_2$.

Catalizatorul Pd 5 % / Al_2O_3 , granule cu dimensiuni între 0,4 și 0,8 mm, prezintă activitate catalitică bună, dar are capacitate redusă de a menține o conversie constantă pe o perioadă cât mai lungă de timp, de exemplu, la un debit de 18 ml/h H_2SO_4 con., conversia scade de la cca. 63 % la 27 %, după doar 10 ore. Aceste rezultate nu sunt deloc promițătoare în vederea utilizării acestui catalizator într-o instalație pilot pentru conversia H_2SO_4 la SO_2 . Mai mult de atât, acest catalizator este costisitor fiind vorba de un metal nobil (Pd) pe suport.

Catalizatorii Pd 0,5 % / Al_2O_3 , Pt 0,1 % / Al_2O_3 ambii sub formă de granule sferice cu diametrul între 2 și 4 mm, duc la conversii de cca. 64 % pentru primul, respectiv 66 %, cel de al doilea. Aceste conversii au fost obținute în 5 ore de reacție la 850°C și un debit de alimentare cu H_2SO_4 conc. de 9 ml/h, fiind cu 15 % mai mică față de cea obținută utilizând catalizatorul Pd 5 % / Al_2O_3 în aceleași condiții experimentale.

S-a testat activitatea catalizatorului Pt 2 % / TiO_2 la diferite temperaturi, la un debit de alimentare cu H_2SO_4 conc. de 28 ml/h, dar conversiile obținute sunt relativ mici și cresc foarte puțin cu creșterea temperaturii: de la 34 % la 775°C până la doar 44 % la 850°C , valoare egală cu cea de la 900°C .

S-a testat catalizatorul $\alpha\text{-Fe}_2\text{O}_3$ (Alfa Aesar) pulbere amestecată cu granule de cuarț (0,1 ÷ 0,3 mm) cca. 100 de ore, obținându-se o conversie de aprox. 57 %, dar apare cădere de presiune pe reactor.

Căderea de presiune a fost evitată atunci când trioxidul de fier s-a granulat, astfel s-a reușit testarea pentru conversia H_2SO_4 la SO_2 peste 1000 de ore, ceea ce reprezintă o *noutate*, având în vedere că în literatură nu sunt date privind performanța acestui catalizator pe o perioadă mai mare de 120 h.

S-a testat ca material pentru reactor Incolloy 800, dar se corodează în mediul extrem de coroziv al reacției de reducere a H_2SO_4 la SO_2 , cu toate că în literatură este prezentat ca un material rezistent în mediu coroziv și temperaturi ridicate. Soluția propusă și testată a fost introducerea unui tub de cuarț în tubul de Incolloy 800, astfel fiind posibil experimentul de peste 1000 h.

Catalizatorii preparați nu au capacitatea de a menține conversia, aceasta scăzând în 2 ore la peste 50% din valoarea inițială.

2. *S-au analizat catalizatorii*, atât înainte cât și după utilizare în procesul de conversie a H_2SO_4 la

SO₂, prin metoda BET și prin difracție de raze X.

Toți catalizatorii testați sunt materiale mezoporoase, cu excepția trioxidului de fier pentru care nu s-a reușit determinarea ariei suprafeței specifice, ceea ce arată că acesta este un material neporos.

După utilizare în reacție, catalizatorii suferă modificări structurale: suprafața specifică și volumul porilor scad foarte mult, iar dimensiunea porilor crește și apare o distribuție mai puțin ordonată a acestora.

Analiza XRD arată modificări în structura cristalină a suportului atât pentru catalizatorii cu Al₂O₃, cât și pentru cel cu TiO₂, datorită transformărilor de fază: din γ -alumină în δ -alumină pentru Al₂O₃ și din anatas în rutil pentru TiO₂. Această transformare de fază duce la scăderea ariei suprafeței catalizatorilor după utilizare în reacție.

De asemenea, analiza XRD arată transformarea aluminei în sulfat de aluminiu după utilizare în reacție, ceea ce duce la scăderea conversiei în timp pentru catalizatorii pe suport de alumină.

În cazul trioxidului de fier nu apar modificări de fază, dar crește dimensiunea cristalitelor după utilizare în reacție. Analiza XRD indică formarea sulfatului de fier, dar în cantitate foarte mică și care nu influențează activitatea catalitică, având în vedere că valoarea conversiei se menține constantă peste 1000 h.

3. S-au efectuat studii privind termodinamica și cinetica reacției de reducere a SO₃ la SO₂, considerând că descompunerea H₂SO₄ în SO₃ și vapori de apă este totală la temperaturi peste 350°C, astfel în patul catalitic intră un amestec echimolar de SO₃ și vapori de apă.

S-au calculat mărimile termodinamice ale reacției de reducere a SO₃ la SO₂ în intervalul de temperatură 700-925°C, care arată că această reacție este favorizată de creșterea temperaturii.

Studiul cinetic al reacției de reducere a SO₃ la SO₂ s-a făcut pe baza modelului propus de Giaconia și colaboratorii. S-au determinat parametri cinetici: energia de activare (E_a) și factorul pre-exponențial (A) pentru reacția de reducere a SO₃ la SO₂ în prezența catalizatorilor: Pt 2 % / TiO₂ (E_a = 44,9 ± 3,3 kJ/mol, A = 3,5×10³), Pd 5 % / Al₂O₃ (E_a = 61,6 ± 2,3 kJ/mol, A = 3,6×10⁴), Fe₂O₃ (Alfa Aesar) pulbere amestecată cu granule de cuarț (E_a = 109,4 ± 5,1 kJ/mol, A = 3,1×10⁶) și Fe₂O₃ granule (E_a = 112,1 ± 4,9 kJ/mol, A = 1,9×10⁶).

S-au calculat entalpia și entropia de activare pentru formarea complexului activat. Între entropia de activare și energia de activare există o dependență liniară, ceea ce dovedește că modelul ales pentru studiul cinetic este corect, iar parametri sunt corect calculați.

4. S-a prezentat o metodă simplă pentru dimensionarea reactorului catalitic pentru reducerea H₂SO₄ la SO₂ la temperatura de 850°C pornind de la energia de activare și factorul pre-exponențial determinate experimental. Astfel a fost posibilă determinarea masei catalizatorului, a volumului reactorului, respectiv a lungimii acestuia. Nu se poate face o comparație propriu zisă între catalizatorii luați în studiu: Pt 2 % / TiO₂, Pd 5 % / Al₂O₃, Fe₂O₃ pulbere amestecată cu granule de cuarț și Fe₂O₃ granule, datorită structurii diferite a acestora, dar nu sunt diferențe foarte mari între volumul, respectiv

dimensiunile reactorului, de aceea *trioxidul de fier este favorizat având în vedere că este cel mai ieftin și la îndemână catalizator*. De asemenea, este de preferat ca acesta să fie sub formă de granule pentru a evita căderea de presiune pe reactor.

5. Având în vedere că pentru reciclarea SO_2 în instalația de producere a ^{15}N pe lângă etapa de conversie a H_2SO_4 la SO_2 , mai sunt necesare încă două etape: concentrarea H_2SO_4 de la 65-70 % la 96-98 %, respectiv separarea și stocarea SO_2 din amestecul gazos care iese din instalația de reducere. În cadrul acestei lucrări am realizat și testat două instalații de laborator pentru efectuarea celor două etape: randamentul global al procesului de concentrare a H_2SO_4 prin distilare sub vid a fost de 98 %, iar separarea și colectarea SO_2 din amestecul de gaze ce părăsesc reactorul de reducere a fost cantitativă.

În final subliniem cele mai importante contribuții originale ale acestei lucrări:

- metoda de conversie termo-catalitică a H_2SO_4 la SO_2 pentru reciclarea acestuia în instalația de producere a izotopului ^{15}N este o noutate la nivel național;

- trioxidul de fier granule este catalizatorul indicat pentru procesul de conversie a H_2SO_4 la SO_2 , fără a fi nevoie de depunerea lui pe un suport inert, având în vedere că acesta suferă transformări structurale în mediul extrem de coroziv al acestei reacții și la temperatura la care se desfășoară reacția, ceea ce duce la scăderea performanțelor catalizatorului.

BIBLIOGRAFIE

1. D. Axente, M. Abrudean, A. Bâldea, Separarea izotopilor ¹⁵N, ¹⁸O, ¹⁰B, ¹³C, prin schimb isotopic, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, **1994**.
5. H. Tagawa, T. Endo, Catalytic decomposition of sulfuric acid using metal oxides as the oxygen generating reaction in thermochemical water splitting process, *International Journal of Hydrogen Energy*, **1989**, *14*, 11-17.
6. D.M. Ginosar, L.M. Petkovic, A.W. Glenn, K.C. Burch, Stability of supported platinum sulfuric acid decomposition catalysts for use in thermochemical water splitting cycles, *International Journal of Hydrogen Energy*, **2007**, *32*, 482-488.
8. D. Thomey, L. de Oliveira, J.-P. Säck, M. Roeb, C. Sattler, Development and test of a solar reactor for decomposition of sulphuric acid in thermochemical hydrogen production, *International Journal of Hydrogen Energy*, **2012**, *37*, 16615-16622.
10. A. Giaconia, S. Sau, C. Felici, P. Tarquini, G. Karagiannakis, C. Pagkoura, C. Agrafiotis, A.G. Konstandopoulos, D. Thomey, L. de Oliveira, M. Roeb, C. Sattler, Hydrogen production via sulfur-based thermochemical cycles: Part 2: Performance evaluation of Fe₂O₃-based catalysts for the sulfuric acid decomposition step, *International Journal of Hydrogen Energy*, **2011**, *36*, 6496-6509.
11. J.F. Pierre, R.L. Ammon, The Westinghouse sulfur cycle: SO₃ reduction catalyst screening test program, Hydrogen Energy Progress IV, *Proceedings of the 4th World Hydrogen Energy Conference*, California, USA, June **1982**, *2*, 703-712.
12. M. Dokiya, T. Kambyama, K. Fukuda, Y. Kotera, The study of thermochemical hydrogen preparation. III. An oxygen-evolving step through the thermal splitting of sulfuric acid, *Bulletin of the Chemical Society of Japan*, **1977**, *50*, 2657-2660.
23. V. Barbarossa, S. Brutti, M. Diamanti, S. Sau, G. De Maria, Catalytic thermal decomposition of sulphuric acid in sulphur-iodine cycle for hydrogen production, *International Journal of Hydrogen Energy*, **2006**, *31*, 883-890.
28. F. Gelbard, J.C. Andazola, G.E. Naranjo, C.E. Velasquez, A.R. Reay, High pressure sulfuric acid decomposition experiments for the sulfur-iodine thermochemical cycle, *Sandia Report SAND2005-5598*, **2005**, disponibil la: <http://prod.sandia.gov/techlib/access-control.cgi/2005/055598.pdf>.
30. K. Kondamudi, S. Upadhyayula, Kinetic studies of sulfuric acid decomposition over Al-Fe₂O₃ catalyst in the sulfur-iodine cycle for hydrogen production, *International Journal of Hydrogen Energy*, **2012**, *37*, 3586-3596.
32. Y.S. Kim, H.C. NO, J.Y. Choi, H.J. Yoon, Stability and kinetics of powder-type and pellet-type iron (III) oxide catalysts for sulfuric acid decomposition in practical Iodine-Sulfur cycle, *International Journal of Hydrogen Energy*, **2013**, *38*, 3537-3544.
33. C.S. Kim, S.-D. Hong, Y.-W. Kim, J.-Ho Kim, W.J. Lee, J. Chang, Thermal design of a laboratory-scale SO₃ decomposer for nuclear hydrogen production, *International Journal of Hydrogen Energy*, **2008**, *33*, 3688-3699.
34. Y.H. Lee, J.I. Lee, H.C. No, A point model for the design of a sulfur trioxide decomposer for the SI cycle and comparison with a CFD model, *International Journal of Hydrogen Energy*, **2010**, *35*, 5210-5219.
35. J.H. Norman, G.E. Besenbruch, L.C. Brown, O.R. O'Keefe, C.L. Allen, Thermochemical water-splitting cycle, bench-scale investigations, and process engineering, *General Atomic Report GA-A16713*, **1982**, disponibil la: <http://www.osti.gov/scitech/servlets/purl/5063416>.
38. L.M. Petkovic, D.M. Ginosar, H.W. Rollins, K.C. Burch, P.J. Pinhero, H.H. Farrell, Pt/TiO₂ (rutile) catalysts for sulfuric acid decomposition in sulfur-based thermochemical water-splitting cycles, *Applied Catalysis A: General*, **2008**, *338*, 27-36.
43. S.C. Noh, S.Y. Lee, Y.G. Shul, K.D. Jung, Sulfuric acid decomposition on the Pt/SiC catalyst for SI cycle to produce hydrogen, *International Journal of Hydrogen Energy*, **2014**, *39*, 4181-4188.
50. S.S. Lin, R. Flaherty, Design studies of the sulfur trioxide decomposition reactor for the sulfur cycle hydrogen production process, *Hydrogen Energy Progress IV, Proceedings of the 4th World Hydrogen Energy Conference*, California, USA, June **1982**, *2*, 599-810.
52. S. Brutti, G. De Maria, G. Cerri, A. Giovannelli, B. Brunetti, P. Cafarelli, E. Semprini, V. Barbarossa, A. Ceroli, Decomposition of H₂SO₄ by direct solar radiation, *Industrial & Engineering Chemistry Research*, **2007**, *46*, 6393-6400.
55. A. Noglik, M. Roeb, C. Sattler, R. Pitz-Paal, Experimental study on sulfur trioxide decomposition in a volumetric solar receiver-reactor, *International Journal of Energy Research*, **2009**, *33*, 799-812.
61. P. Zhang, T. Su, Q.H. Chen, L.J. Wang, S.Z. Chen, J.M. Xu, Catalytic decomposition of sulfuric acid on composite oxides and Pt/SiC, *International Journal of Hydrogen Energy*, **2012**, *37*, 760-764.
66. D. Schwartz, R. Gadiou, J.-F. Brilliac, G. Prado, G. Martinez, A kinetic study of the decomposition of spent sulfuric acids at high temperature, *Industrial & Engineering Chemistry Research*, **2000**, *39*, 2183-2189.
71. J. Park, J.H. Cho, H. Jung, K.-D. Jung, II Moon, Exergy analysis of a simulation of the sulfuric acid decomposition process of the SI cycle for nuclear hydrogen production, *International Journal of Hydrogen Energy*, **2014**, *39*, 54-61.
72. Y.H. Jeong, M.S. Kazimi, K.J. Hohnholt, B. Yildiz, Optimization of the hybrid sulfur cycle for hydrogen generation, *Nuclear Energy and Sustainability (NES) Program, MIT-NES-TR-004*, **2005**, disponibil la:

<http://web.mit.edu/canes/pdfs/reports/nes-004.pdf>

80. H. Cumping, A. T-Raissi, Analysis of sulfur-iodine thermochemical cycle for solar hydrogen production. Part I: decomposition of sulfuric acid, *Solar Energy*, **2005**, 78, 632-646.
81. A. Givan, L.A. Larsen, A. Loewenschuss, C.J. Nielsen, Infrared matrix isolation study of H₂SO₄ and its complexes with H₂O, *Journal of the Chemical Society, Faraday Transactions*, **1998**, 94, 827-835.
83. S. Spewock, L.E. Brecher, F. Talko, The thermal catalytic decomposition of sulfur trioxide to sulfur dioxide and oxygen, *Proceedings of the first world hydrogen energy conference WHEC*, **1976**, Miami Beach, USA, 9A53-9A68.
88. A.F. Petropavlovskii, V.N. Kovalev, V.E. Soroko, A.V. Forsov, Kinetics of decomposition of sulfuric acid on alumina palladium catalyst, *Zhurnal Prikladnoi Khimii*, **1989**, 10, 2183-2185.
93. G. Rodriguez, J.C. Robin, P. Billot, A. Berjon, L. Cachon, P. Carles, J. Leybros, F. le naour, F. Pra, A. Terlain, P. Tochon, Development program of a key component of the Iodine Sulfur thermochemical cycle : the SO₃ decomposer, 16th World Hydrogen Energy Conference, Lyon, France, June 13-16, **2006**.
95. S. Kubo, M. Futakawa, I. Ioka, K. Onuki, A. Yamaguchi, Corrosion resistance of structural materials in high temperature aqueous sulfuric acids in thermochemical water splitting iodine sulfur process, *International Journal of Hydrogen Energy*, **2013**, 38, 6577-6585.
97. J.W. Park, Y. Chun, J. Chang, Effects of ion beam mixing of silicon carbide film deposited onto metallic materials for application to nuclear hydrogen production, *Journal of Nuclear Materials*, **2007**, 362, 268-273.
98. J.W. Park, H.J. Kim, Y. Kim, The fabrication of a process heat exchanger for a SO₃ decomposer using surface-modified Hastelloy X materials, *Nuclear Engineering and Technology*, **2008**, 40, 233-238.
115. Ancuța Balla, C. Marcu, D. Axente, G. Borodi, D. Lazăr, Catalytic reduction of sulfuric acid to sulfur dioxide, *Central European Journal of Chemistry*, **2012**, 10, 1817-1823.
127. G. Niac, V. Voiculescu, I. Bâldea, M. Preda, Formule, tabele, probleme de chimie fizică, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, **1984**.
128. Ancuța Balla, D. Axente, C. Marcu, Sizing of a catalytic reactor for sulfuric acid reduction to sulfur dioxide based on the activation parameters of SO₃ → SO₂ reaction, *Revista de Chimie București*, **2015**, 66, 556-561.
131. S. Turmanova, S. Genieva, L. Vlaev, Kinetics of nonisothermal degradation of some polymer composites: change of entropy at the formation of the activated complex from the reagents, *Journal of Thermodynamics*, vol. 2011, Article ID 605712, 10 pages, **2011**; doi:10.1155/2011/605712.
135. E. Cremer, The compensation effect in heterogeneous catalysis, *Advances in Catalysis*, **1955**, 7, 75-91.
136. D. Axente, Ancuța Balla, C. Marcu, PIR No.2 for ASGARD project, Reporting period: July 1 – December 31, **2012**
137. D. Axente, Ancuța Balla, C. Marcu, PIR No.6 for ASGARD project, Reporting period: July 1 – December 31, **2014**

Lucrări proprii referitoare la subiectul tezei

(a) articole publicate

1. **Ancuța Balla**, C. Marcu, D. Axente, G. Borodi, D. Lazăr, Catalytic reduction of sulfuric acid to sulfur dioxide, *Central European Journal of Chemistry*, **2012**, *10*, 1817-1823.
2. **Ancuța Balla**, D. Axente, C. Marcu, Sizing of a catalytic reactor for sulfuric acid reduction to sulfur dioxide based on the activation parameters of $\text{SO}_3 \rightarrow \text{SO}_2$ reaction, *Revista de Chimie București*, **2015**, *66*, 556-561.

(b) brevet

D. Axente, A. Balla, C. Marcu, Ș. Gergely, Metodă și instalație pentru reciclarea dioxidului de sulf și oxigenului într-o instalație pentru producerea izotopului ^{15}N prin schimb izotopic (NO , NO_2)_(g) - HNO_3 (s), *trimis spre brevetare*, Nr. Înregistrare OSIM București: A/00114/17 Februarie 2015.

(c) lucrări prezentate în conferințe

1. D. Axente, **Ancuța Balla**, “Design of a reactor for catalytic reduction of sulfuric acid to sulfur dioxide”, Progress in Cryogenics and Isotopes Separation, Călimănești-Căciulata, Vâlcea, Romania, 23-24 October 2014.
2. **Ancuța Balla**, D. Axente, C. Marcu, “Activation parameters for the catalytic reduction of sulfur trioxide”, XXXII-th Romanian Chemistry Conference, Râmnicu Vâlcea, Romania, October 01 – 03, 2014.
3. **Ancuța Balla**, D. Axente, C. Marcu, “Influence of temperature on the catalytic reduction of sulfuric acid to sulfur dioxide”, Processes in Isotopes and Molecules (PIM 2013), Cluj-Napoca, Romania, September 25-27, 2013.
4. **Ancuța Balla**, C. Marcu, D. Axente, G. Borodi, D. Lazăr, “Sulfuric acid reduction to sulfur dioxide over Pd/Al₂O₃ catalyst”, International Symposium of the Romanian Catalysis Society, RomCat 2013, 29-31 mai 2013
5. **Ancuța Balla**, D. Axente, C. Marcu, “Determination of the activation energy for different catalysts in the sulfuric acid reduction to sulfur dioxide”, XXXII-th Romanian Chemistry Conference, Râmnicu Vâlcea, Romania, October 03 – 05, 2012.
6. **Ancuța Balla**, Cristina Marcu, D. Axente, G. Borodi, N. Jumate, I. Vida – Simiti, “Catalytic

reduction of sulfuric acid to sulfur dioxide”, Processes in Isotopes and Molecules (PIM 2011), Cluj-Napoca, Romania, September 29-October 21, 2011.